

PROGRAM „OWOCE W SZKOLE”
– REALIZACJA I SKUTECZNOŚĆ W KSZTAŁTOWANIU
NAWYKÓW ŻYWIENIOWYCH U DZIECI

*Marzena Trajer**, *Krystyna Krzyżanowska***

*Agencja Rynku Rolnego

p.o. Dyrektor Biura Analiz i Programowania: mgr inż. Marzena Trajer

** Kierownik Katedry Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Słowa kluczowe: program „Owoce w szkole”, wspólna polityka rolna, Agencja Rynku Rolnego
Key words: “School Fruit Scheme” programme, Common Agricultural Policy, Agricultural Market Agency

S y n o p s i s. W opracowaniu omówiono cele, zasady i warunki uczestnictwa w programie „Owoce w szkole” oraz efekty jego realizacji w Polsce. Przybliżono również propozycje Komisji Europejskiej dotyczące tego programu w perspektywie budżetowej 2014-2020.

WSTĘP

Niewłaściwe odżywianie dzieci i młodzieży w Unii Europejskiej (UE) i związane z tym skutki nadwagi i otyłości stały się problemem, na który szczególną uwagę zwróciła Komisja Europejska (KE). Poprawa sposobu odżywiania może odegrać ważną rolę w rozwiązywaniu tego problemu. W tym celu w ramach wspólnej polityki rolnej (WPR) uruchomione zostały dwa podobne instrumenty skierowane do dzieci. Program „Mleko dla szkół”, w którego ramach od 1977 r. KE przyznaje dopłaty na dostarczanie do szkół przetworów mlecznych po obniżonych cenach, i program „Owoce w szkole”, umożliwiający od roku szkolnego 2009/2010 współfinansowanie przez KE dystrybucji owoców i warzyw w szkołach [*Czy programy...* 2011]. Zdrowe odżywianie może odgrywać ważną rolę w zmniejszeniu odsetka osób otyłych oraz redukcji ryzyka wystąpienia poważnych problemów zdrowotnych. W UE nadwagę miało około 22 mln dzieci, a u ponad 5 mln z nich odnotowano otyłość. Powstało więc pytanie, jak poprawić sposób odżywiania i kształtowania nawyków żywieniowych. Światowa Organizacja Zdrowia zalecała codzienne spożycie 400 gramów owoców i warzyw na osobę, jednakże większość Europejczyków nie spełniała tych norm [Bisz, Niewiarowska 2010]. Komisja Europejska w celu określenia zintegrowanego podejścia mającego przyczynić się do ograniczania występowania chorób wynikających z nieprawidłowego odżywiania, nadwagi i otyłości, w 2005 r. opracowała *Zieloną Księgę. Promowanie zdrowego odżywiania i aktywności fizycznej, europejski wymiar zapobiegania nadwadze, otyłości i chorobom przewlekłym* [2005], a w maju 2007 r.

Białą Księgę. Strategia dla Europy w sprawie zagadnień zdrowotnych związanych z odżywianiem, nadwagą i otyłością [2007]. Biała księga powstała dzięki inicjatywie podjętej w szczególności przez Platformę UE ds. żywienia, aktywności fizycznej i zdrowia. Jednym ze sposobów na poprawę stanu zdrowia i odżywiania dzieci było wdrożenie przez Komisję Europejską programu „Owoce w szkole”.

Z badania stanu zdrowia ludności Polski przeprowadzonego przez GUS w 2009 r. wynika, że w Polsce w latach 2004-2009 populacja mężczyzn z nadwagą lub otyłością wzrosła o 9 p.p. (45% miało nadwagę, a 17% zaliczono do otyłych). W Polsce w 2009 r. 29% kobiet miało nadwagę, a 15% cierpiało na otyłość. W porównaniu z badaniami przeprowadzonymi w 2004 r. zwiększyła się średnia waga ciała prawie dla każdego rocznika dzieci, jednak szczególnie dla dzieci powyżej 9 roku życia [*Stan zdrowia ...* 2011, s. 55-56].

CEL, METODA BADAŃ I ŹRÓDŁA INFORMACJI

Celem opracowania jest przedstawienie istoty i skuteczności unijnego programu „Owoce w szkole” skierowanego do dzieci w szkołach podstawowych, w tym jego realizacji i rezultatów w Polsce oraz perspektyw kontynuowania tego programu w latach 2014-2020. Jest to jeden z programów funkcjonujących w ramach WPR, mający na celu zmianę nawyków żywieniowych u dzieci poprzez zwiększenie udziału owoców oraz warzyw w ich codziennej diecie. W opracowaniu wykorzystano dane wtórne publikowane przez Agencję Rynku Rolnego (ARR) oraz informacje zawarte w prawodawstwie wspólnotowym dotyczącym tego programu, a także literaturę przedmiotu. Przystawiono również założenia dotyczące programu „Owoce w szkole” w perspektywie budżetowej WPR na lata 2014-2020. Wyniki badań zaprezentowano w formie opisowej i tabelarycznej.

ZASADY PROGRAMU „OWOCE W SZKOLE”

Kraje członkowskie UE, zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 13/2009, od roku szkolnego 2009/2010 miały możliwość uruchomienia programu „Owoce w szkole”, polegającego na dostarczaniu w celach konsumpcyjnych owoców i warzyw dzieciom w placówkach oświatowych. Zasady stosowania tej wspólnotowej pomocy ustanowiono w drodze rozporządzenia Komisji (WE) nr 288/2009. Każde państwo członkowskie, które chciało przystąpić do programu na poziomie krajowym lub regionalnym, zobowiązane było przygotować i przekazać do KE strategię krajową lub regionalną dotyczącą jego wdrożenia [*Strategia ...* 2012]. W dokumencie tym określono najważniejsze zasady realizacji programu w danym kraju.

Komisja Europejska corocznie na mocy decyzji dokonywała podziału środków finansowych pomiędzy państwa członkowskie, które zgłosiły zamiar uczestnictwa w programie w danym roku szkolnym, i określała współczynnik finansowania z budżetu UE. Udział pomocy wspólnotowej stanowił od 50% do 75% kosztów owoców i warzyw przekazywanych dzieciom oraz niektórych kosztów powiązanych. Pozostałe koszty były pokrywane przez państwa członkowskie [*Czy programy ...* 2011]. Pomoc finansowa przyznana państwom członkowskim UE w latach szkolnych 2009/2010-2011/2012 wynosiła w każdym roku po 90 mln euro, w tym Polsce każdego roku przyznawano po 9,2 mln euro. W Polsce program

Tabela 1. Budżet programu „Owoce w szkole” w krajach Unii Europejskiej w roku szkolnym 2011/2012

Państwo członkowskie	Wartość [euro]	udział [%]
Włochy	18 062 359	20,1
Niemcy	11 739 565	13,0
Francja	10 500 000	11,7
Polska	9 222 800	10,3
Rumunia	8 483 523	9,4
Hiszpania	6 233 282	6,9
Węgry	3 664 635	4,1
Holandia	2 962 100	3,3
Portugalia	2 872 320	3,2
Słowacja	2 193 453	2,4
Czechy	1 988 100	2,2
Dania	1 880 000	2,1
Grecja	1 861 300	2,1
Belgia	1 782 500	2,0
Bułgaria	1 446 100	1,6
Austria	1 300 000	1,4
Litwa	861 300	1,0
Łotwa	764 235	0,8
Słowenia	556 200	0,6
Irlandia	542 398	0,6
Cypr	331 684	0,4
Estonia	282 400	0,3
Malta	251 746	0,3
Luksemburg	218 000	0,2
Razem	90 000 000	100,0

Źródło: [Sprawozdanie ..., 2012, s. 101].

szkolnym 2010/2011 było 1 167 657 dzieci, a w roku szkolnym 2011/2012 – 1 234 689 dzieci [Sprawozdanie... 2012].

W Polsce w ramach programu udostępniano dzieciom świeże owoce (jabłka, gruszki, truskawki), świeże warzywa (marchew, rzodkiewka, papryka słodka) oraz przetwory (soki owocowe, warzywne i owocowo-warzywne). Każde dziecko uczestniczące w programie otrzymywało jednorazowo porcję składającą się z dwóch produktów: owocowego i warzywnego. Liczba porcji udostępnianych jednemu dziecku w danym semestrze roku szkolnego zależała od liczby dzieci, które brały udział w programie.

był współfinansowany w 75% z budżetu UE, a w 25% z budżetu krajowego. Wsparcie finansowane z budżetu krajowego w poszczególnych latach szkolnych zostało określone na poziomie 3,1 mln euro, co wraz ze środkami finansowymi z UE stanowiło łączny budżet programu w kraju na każdy rok szkolny w wysokości 12,3 mln euro. Wielkość środków przyznanych z budżetu unijnego na realizację programu w roku szkolnym 2011/2012 plasowała Polskę na czwartym miejscu po Włoszech, Niemczech i Francji [Trajer 2011, s. 39]. Budżet programu w roku szkolnym 2011/2012 przeznaczony dla państw, które zgłosiły udział w programie przedstawiono w tabeli 1.

W Polsce ogólne zasady programu dla lat szkolnych 2010/2011-2012/2013 zostały określone w *Strategii krajowej wdrożenia w Rzeczypospolitej Polskiej programu „Owoce w szkole” w latach szkolnych 2010/2011-2012/2013*¹. Celem programu jest skuteczne przeciwdziałanie wzrostowi udziału osób z nadwagą i otyłych wśród dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, zapobieganie wzrostowi zachorowań na choroby cywilizacyjne spowodowane nieodpowiednią dietą, wynikającą m.in. z braku ukształtowania w młodym wieku zdrowych nawyków żywieniowych oraz przeciwdziałanie spadkowi konsumpcji owoców i warzyw w Polsce.

Program „Owoce w szkole” skierowano do uczniów klas I-III szkół podstawowych (tj. w wieku od 6 do 9 lat), których rodzice lub opiekunowie prawni wyrazili zgodę na udział w nim dzieci. Na podstawie danych Ministerstwa Edukacji Narodowej grupą docelową programu w roku

¹ Dla pierwszego roku uruchomienia programu, tj. roku szkolnego 2009/2010, była to *Strategia krajowa wdrożenia w Rzeczypospolitej Polskiej programu „Owoce w szkole” w roku szkolnym 2009/2010*.

Owoce i warzywa dostarczane dzieciom w ramach programu muszą spełniać wymagania jakościowe i zdrowotne określone w przepisach UE i przepisach krajowych dotyczących jakości handlowej produktów oraz bezpieczeństwa żywności i żywienia [www.minrol.gov.pl]. Przekazywane owoce i warzywa powinny być przygotowane do bezpośredniego spożycia, dojrzałe oraz zdrowe (bez objawów gnicia lub zepsucia). Ponadto, owoce, warzywa oraz soki nie mogą zawierać dodatku tłuszczu, soli, cukru lub substancji słodzących. Za jakość owoców i warzyw dostarczanych do szkół podstawowych ponoszą odpowiedzialność zatwierdzeni w adekwatnych procedurach dostawcy lub szkoły, jeżeli zgłosiły samodzielne przygotowanie i udostępnianie produktów dla dzieci. Zgodnie z warunkami uczestnictwa w programie „Owoce w szkole” szkoła podstawowa zawierała umowę na nieodpłatne dostarczanie owoców i warzyw w ramach tego programu wyłącznie z jednym zatwierdzonym dostawcą z *Wykazu zatwierdzonych dostawców*...². Podmioty ubiegające się o stosowne zatwierdzenie zobowiązane były do prowadzenia działalności w zakresie produkcji, przetwórstwa lub obrotu owocami, warzywami lub ich przetworami przez co najmniej 6 miesięcy oraz dysponowania niezbędnym wyposażeniem (tj. zapleczem organizacyjnym) zapewniającym prawidłowe przeprowadzenie działań związanych z zakupem, przygotowaniem oraz dostawą owoców i warzyw. Zatwierdzenie uzyskane przez dostawcę lub szkołę podstawową do uczestnictwa w programie od roku szkolnego 2011/2012 jest bezterminowe [*Warunki uczestnictwa*... 2012]³. Liczba dostawców w podziale na województwa na I semestr roku szkolnego 2012/2013 przedstawia się następująco: dolnośląskie (9 dostawców), kujawsko-pomorskie (4), łódzkie (7), lubelskie (5), lubuskie (7), małopolskie (11), mazowieckie (15), opolskie (2), podkarpackie (7), podlaskie (4), pomorskie (13), śląskie (3), świętokrzyskie (5), warmińsko-mazurskie (5), wielkopolskie (15), zachodniopomorskie (11) [*Wykaz zatwierdzonych dostawców*... 2012].

REALIZACJA PROGRAMU „OWOCE W SZKOLE” W POLSCE

W Polsce program „Owoce w szkole” uruchomiono od I semestru roku szkolnego 2009/2010. Od tego okresu systematycznie zwiększała się liczba szkół podstawowych i dzieci w nim uczestniczących, co przedstawiono w tabeli 2. W pierwszym semestrze roku szkolnego 2009/2010 do programu przystąpiło ponad 2,5 tys. szkół podstawowych, a liczba dzieci spożywających owoce i warzywa w ramach programu wyniosła 297,5 tys. (tj. 28% dzieci

Tabela 2. Liczba szkół podstawowych i uczniów uczestniczących w programie „Owoce w szkole” w latach 2009-2012

Semestr roku szkolnego	Liczba uczniów szkół podstawowych	Liczba szkół podstawowych
I semestr 2009/2010	297 546	2 557
II semestr 2009/2010	571 119	5 648
I semestr 2010/2011	766 978	8 176
II semestr 2010/2011	792 121	8 632
I semestr 2011/2012	858 992	9 237
II semestr 2011/2012	891 670	9 733

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Sprawozdanie*... 2012, s. 102].

² *Wykaz zatwierdzonych dostawców do programu „Owoce w szkole”* (nazwę zatwierdzonego dostawcy oraz adres) można znaleźć na stronie internetowej www.arr.gov.pl (data dostępu 02.09.2012 r.).

³ Więcej zob. w [*Warunki uczestnictwa w programie „Owoce w szkole” w roku szkolnym 2012/2013*] na www.arr.gov.pl (data dostępu 02.09.2012 r.).

Tabela 3. Liczba dzieci ze szkół podstawowych korzystających z programu „Owoce w szkole” w I semestrze 2009/2010 i II semestrze 2011/2012

Oddział Terenowy ARR	Liczba dzieci ze szkół podstawowych korzystających z programu „Owoce w szkole”	
	I semestr 2009/2010	II semestr 2011/2012
OT Białystok	13 467	26 388
OT Bydgoszcz	28 402	53 192
OT Gdynia	29 354	68 358
OT Gorzów Wlkp.	15 894	22 539
OT Katowice	51 195	102 695
OT Kielce	1 068	29 647
OT Kraków	15 257	81 827
OT Lublin	0	50 082
OT Łódź	7 297	43 580
OT Olsztyn	20 501	39 262
OT Opole	1 069	20 407
OT Poznań	41 669	86 149
OT Rzeszów	12 883	46 501
OT Szczecin	7 364	42 645
OT Warszawa	34 431	116 825
OT Wrocław	17 695	61 573
Ogółem	297 546	891 670

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [Sprawozdanie... 2012 s. 104].

nich województwach zależała od liczby szkół podstawowych oraz liczby uczniów klas I-III do nich uczęszczających, specyfiki i charakteru danego regionu, a także od liczby i możliwości produkcyjnych dostawców zakwalifikowanych do świadczenia usług w programie. Program cieszył się zainteresowaniem wśród szkół podstawowych zarówno z terenów miejskich, jak i wiejskich. Z informacji ARR wynika, że około 60% szkół uczestniczących w programie stanowiły szkoły z terenów wiejskich, jednakże uczęszczało do nich jedynie 35% łącznej liczby dzieci biorących udział w programie. Wynika to z faktu, iż szkoły wiejskie są placówkami niewielkimi, z mniejszą liczbą uczniów niż szkoły miejskie. Z kolei do szkół miejskich, stanowiących około 40% ogółu szkół biorących udział w programie, uczęszczało 65% dzieci korzystających z programu [Program „Owoce w szkole...” 2012, s. 3]. W programie w II semestrze roku szkolnego 2011/2012 uczestniczyły szkoły podstawowe ze wszystkich 16 województw, co szczegółowo przedstawiono w tabeli 3. Najliczniej z programu w II semestrze roku szkolnego 2011/2012 korzystali uczniowie z województw: mazowieckiego (116,8 tys. dzieci), śląskiego (102,7 tys.) i wielkopolskiego (86,1 tys.).

z grupy docelowej⁴). W kolejnych semestrach odnotowywano systematyczny wzrost zarówno liczby placówek, jak i dzieci korzystających z programu. W drugim semestrze roku szkolnego 2010/2011 w programie uczestniczyło prawie 800 tys. uczniów z 8632 szkół podstawowych, tj. ponad 200 tys. dzieci i około 3 tys. szkół więcej niż w drugim semestrze roku 2009/2010. W pierwszym semestrze roku szkolnego 2011/2012 liczba szkół podstawowych uczestniczących w programie przekroczyła 9,2 tys., a liczba dzieci wzrosła do prawie 860 tys. W szóstym semestrze funkcjonowania programu, tj. w II semestrze roku szkolnego 2011/2012 umowy ze 102 dostawcami podpisało ponad 9,7 tys. szkół podstawowych, a 6 szkół samodzielnie pozyskiwało i udostępniało dzieciom owoce oraz warzywa. Z programu skorzystało 892 tys. dzieci, które stanowiły 72,2% grupy docelowej uczniów objętych programem. Od uruchomienia programu w roku szkolnym 2009/2010 liczba dzieci z niego korzystających wzrosła 3-krotnie, a liczba szkół prawie 4-krotnie [Sprawozdanie... 2012].

Realizacja programu w poszczegól-

⁴ W roku szkolnym 2009/2010 grupa docelowa dzieci klas I-III ze szkół podstawowych wynosiła 1 076 881 uczniów, w 2010/2011 – 1 167 657 uczniów, 2011/2012 – 1 234 689 uczniów.

Tabela 4. Wydatki ARR poniesione w ramach programu „Owoce w szkole” w latach 2009-2012

Źródło środków	Środki finansowe przekazane w roku [tys. zł]				
	2009	2010	2011	2012 (I-VIII)	razem
Budżet UE	2	23 915	30 334	26 301	80 552
Budżet krajowy	1	7 972	10 112	8 767	26 852
Ogółem wydatki	3	31 887	40 446	35 068	107 404

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności ARR za lata 2009-2011, dane ARR (I-VIII 2012 r.).

Agencja Rynku Rolnego od uruchomienia programu do końca sierpnia 2012 r. wypłaciła ogółem na jego realizację 107,4 mln zł, z tego 80,5 mln zł pochodziło ze środków budżetu UE, a 26,9 mln zł z budżetu krajowego. Dane dotyczące wydatkowanych środków finansowych przedstawiono w tabeli 4.

W celu skuteczniejszego realizowania założeń programu „Owoce w szkole” dzieci w szkołach podstawowych uczestniczyły w działaniach towarzyszących o charakterze edukacyjnym, związanych ze zdrowym odżywianiem, w szczególności promujących spożywanie owoców i warzyw. Działania te były realizowane m.in. przy współudziale i zaangażowaniu nauczycieli oraz rodziców dzieci uczestniczących w programie. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. dyrektorzy szkół podstawowych są zobowiązani do zrealizowania przez szkołę w każdym semestrze roku szkolnego co najmniej dwóch zajęć informujących o zasadach zdrowego żywienia, w ramach edukacji przyrodniczej lub wychowania fizycznego. Mogą oni również zamieszczać na stronie internetowej szkoły treści informujące uczniów o zdrowych nawykach żywieniowych (a w miarę możliwości także o sektorze owoców i warzyw), co najmniej raz w semestrze organizować prace w ogrodzie, stosować inne sposoby upowszechniania informacji o programie „Owoce w szkole” (np. przez organizowanie wystaw, przygotowywanie prezentacji lub wydawanie gazetek), organizować wycieczki do gospodarstw rolnych lub zakładów przetwórstwa owoców i warzyw [*Sprawozdanie... 2012*, s. 104-105].

W zakresie działań towarzyszących (zgodnie z ideą programu „Owoce w szkole”, którą jest promocja zdrowej diety) ARR prowadzi działania z zakresu komunikacji i promocji w celu popularyzowania programu. ARR uruchomiła stronę internetową www.owocewshkole.org, na której znajdują się informacje na temat programu (przeznaczone dla szkół, dostawców, rodziców i opiekunów) oraz gry edukacyjne dla dzieci. Oddziały terenowe ARR organizują również cyklicznie imprezy o charakterze edukacyjno-sportowym i konferencyjnym propagujące program „Owoce w szkole”.

OCENA SKUTECZNOŚCI PROGRAMU „OWOCE W SZKOLE” W POLSCE

Kraje członkowskie UE uczestniczące w programie „Owoce w szkole”, zgodnie z art. 12 rozporządzenia Komisji (WE) nr 288/2009, mają obowiązek regularnej oceny jego skuteczności. W Polsce pierwsza ocena funkcjonowania programu została przeprowadzona w odniesieniu do roku szkolnego 2010/2011 przez Instytut Żywności i Żywienia w Warszawie na terenie pięciu województw: mazowieckiego, opolskiego, pomorskiego, podkarpackiego i wielkopolskiego. Badanie obejmowało zarówno szkoły podstawowe uczestniczące (grupa badana), jak i nieuczestniczące w programie (jako tzw. grupa kontrolna), z terenów

miejskich oraz wiejskich. Do grupy objętej oceną należały dzieci z klas III szkół podstawowych, ich rodzice oraz szkoły (dyrektorzy szkół, nauczyciele). Badanie przeprowadzono dwukrotnie, tj. na początku roku szkolnego (przed rozpoczęciem udostępniania dzieciom owoców i warzyw) oraz na zakończenie programu w danym roku szkolnym. Ocena miała wykazać, czy realizowany program jest skuteczny, tj. czy wpływa na zmianę nawyków żywieniowych u dzieci (czyli zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie) oraz czy poszerza wiedzę dzieci na temat zdrowego odżywiania [Owoce ... 2012].

Z przeprowadzonych badań wynika, że spośród udostępnianych produktów dzieci najchętniej spożywały owoce, w szczególności jabłka i gruszki, oraz soki owocowe i marchewkę. W badaniach podjęto próbę ustalenia preferencji dzieci dotyczących wyboru określonych rodzajów owoców i warzyw. Większość dzieci biorących udział w badaniu (powyżej 80%) wskazywała wszystkie wymienione owoce. Najbardziej lubianymi owocami były jabłka, truskawki, maliny, banany, mandarynki i gruszki (najwięcej, 98% dzieci deklarowało, że lubi jabłka). Po zakończeniu programu zaobserwowano wzrost zainteresowania konsumpcją gruszek. Warzywa z reguły były mniej lubiane przez dzieci niż owoce. Dzieci najbardziej lubią ogórki (94,5% dzieci), a następnie marchewkę, pomidory, sałatę i rzodkiewkę [Niewiarowska 2012, s. 27]. Z badań tych wynika również, że do najbardziej pożądanых walorów smakowych owoców i warzyw należały słodkość, chrupkość i soczystość, które sprzyjały traktowaniu przez dzieci owoców i warzyw jako atrakcyjnej i chętnie spożywanej przekąski.

Badanie wykazało, że na zakończenie programu w roku szkolnym 2010/2011 spożycie owoców i warzyw ogółem w dni szkolne było wyższe o 21% w grupie dzieci uczestniczących w programie w porównaniu do grupy dzieci w nim nieuczestniczących, podczas gdy przed rozpoczęciem programu nie stwierdzono różnic w wielkości spożycia warzyw i owoców pomiędzy grupą uczestniczącą a grupą nieuczestniczącą w programie. W grupie dzieci uczestniczących w programie łączne spożycie owoców i warzyw w dni szkolne wyniosło 376 g na osobę, a w grupie nieuczestniczącej – 310 g. Ponadto, w grupie dzieci uczestniczących w programie wzrosła częstotliwość spożycia owoców i warzyw, podczas gdy w grupie dzieci nieuczestniczących w programie pozostała ona bez zmian. W badaniu wśród dzieci uczestniczących w programie zaobserwowano większy wzrost spożycia owoców niż warzyw. Może to wynikać z faktu, iż dzieci preferują owoce ze względu na ich słodki smak oraz wielkość porcji (warzywa 60 g), owoce (150 g) [Program ... 2012, s. 2].

W efekcie wprowadzenia programu poziom wiedzy dzieci na temat zasad zdrowego odżywiania wzrósł, a program wpłynął pozytywnie na zmianę nastawienia dzieci do konsumpcji owoców i warzyw. Jak wykazało przeprowadzone badanie, rodzice są drugim z kolei (po szkole) najczęściej wymienianym przez dzieci źródłem informacji na temat zdrowego odżywiania: 82% dzieci deklarowało, iż czerpie wiedzę na temat zdrowego odżywiania ze szkoły, natomiast 74% dzieci, że od rodziców. Do ważnych źródeł informacji na temat odżywiania wskazywanych przez dzieci należały także książki (47%) i porady lekarzy (45%). Dzieci deklarowały również, iż dowiadują się o zdrowym odżywianiu z radia i telewizji (29%), internetu (25%) i reklam (22%). Badanie wykazało jednocześnie, że jedynie 6% rodziców potrafiło udzielić prawidłowej odpowiedzi na pytanie dotyczące ilości owoców i warzyw, którą dzieci powinny spożywać w ciągu dnia. Zdecydowana większość ankietowanych rodziców dzieci uczestniczących w programie „Owoce w szkole” pozytywnie oceniła ten program. Również większość (88%) rodziców oceniła, że program jest bardzo dobry lub dobry [Niewiarowska 2012, s. 30].

Z badań wynika, że program „Owoce w szkole” jest skutecznym narzędziem pozwalającym stopniowo kształtować zwyczaje żywieniowe u dzieci oraz oddziaływać na ich dietę (w szczególności zwiększać spożycie owoców i warzyw). Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych pozytywnie oceniali program i zauważali liczne korzyści wynikające z uczestnictwa w nim. Dyrektorzy zwracali uwagę na korzyści edukacyjne programu oraz zmianę nawyków żywieniowych u uczniów, np. częstsze spożywanie warzyw w stołówce, rezygnacja z zakupu słodyczy w sklepiku szkolnym. W opinii dyrektorów uczniowie pozytywnie oceniali program, czekali na porcje owoców i warzyw oraz bardzo chętnie je spożywali.

PROGRAM NA RZECZ POPRAWY DOSTĘPU DO ŻYWNOŚCI „OWOCE W SZKOLE” W PERSPEKTYWIE BUDŻETOWEJ 2014-2020

Propozycje KE przedstawione w październiku 2011 r. były podstawą do dalszej dyskusji nad kształtem WPR w perspektywie budżetowej 2014-2020. W projekcie rozporządzenia dotyczącego wspólnej organizacji rynków produktów rolnych zaproponowano na okres programowania 2014-2020⁵ zwiększenie budżetu programu dostarczania dzieciom w placówkach wychowawczo-oświatowych owoców i warzyw, ich przetworów oraz produktów bananowych z 90 mln euro do 150 mln euro na rok szkolny. Ponadto, przewidziano możliwość dofinansowania programu ze środków publicznych krajowych i prywatnych. Państwa członkowskie będą zobowiązane do przygotowania krajowych lub regionalnych strategii wdrażania programu. Mają one także zapewnić środki towarzyszące konieczne z punktu widzenia skuteczności programu. Projekt zakłada, że państwa członkowskie, opracowując strategię, będą zobowiązane sporządzić wykaz produktów pochodzących z sektora owoców i warzyw, przetworzonych owoców i warzyw oraz sektora bananów. Kraje te dokonają wyboru produktów na podstawie obiektywnych kryteriów, które mogą obejmować sezonowość, dostępność produktów lub kwestie dotyczące środowiska. W projekcie rozporządzenia przewiduje się dopłaty z budżetu UE do 75% kosztów dostaw wraz z kosztami logistyki, reklamy i administracji. Dla regionów słabiej rozwiniętych i oddalonych dopłaty te mogą wynieść do 90%. UE może również przydzielać środki na informowanie, monitorowanie i oceny związane z programem „Owoce w szkole”, w tym na podnoszenie świadomości społecznej na temat tego programu i związane z nim działania dotyczące tworzenia sieci kontaktów.

PODSUMOWANIE

1. Od 2009 r. do 2012 r. systematycznie wzrastała liczba szkół zainteresowanych przystąpieniem do programu „Owoce w szkole”. Owoce i warzywa w II semestrze roku szkolnego 2011/2012 otrzymywało ponad 72% dzieci z klas I-III z 9,7 tys. szkół podstawowych.
2. Z badań Instytutu Żywności i Żywienia wynika, że spośród produktów udostępnianych w ramach programu dzieci najchętniej spożywały jabłka i gruszki, soki owocowe oraz marchewkę. Zapewnienie dzieciom w szkołach podstawowych porcji owoców i warzyw w ramach programu „Owoce w szkole” wpłynęło na zwiększenie spożycia owoców i warzyw przez dzieci, a w konsekwencji może pozytywnie wpłynąć na ich stan zdrowia w przyszłości.

⁵ Projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych (rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynków) COM (2011) 626.

3. Konieczne jest dalsze wsparcie finansowe w ramach prowadzenia działań mających na celu ukształtowanie wśród dzieci prawidłowych nawyków żywieniowych, polegających na regularnym spożywaniu owoców i warzyw, a tym samym zwiększeniu udziału tych produktów w ich codziennej diecie.
4. Program powinien być również wspierany dalszymi prowadzonymi w szkołach działaniami edukacyjnymi mającymi na celu podniesienie świadomości społecznej w zakresie zdrowego odżywiania, obejmującymi zarówno dzieci, jak i rodziców. Działania edukacyjne powinny zachęcić do samodzielnego dokonywania prozdrowotnych wyborów żywieniowych.

LITERATURA

- Biała Księga. Strategia dla Europy w sprawie zagadnień zdrowotnych związanych z odżywianiem, nadwagą i otyłością*, SEK (2007) 706, Bruksela, 30.5.2007 KOM (2007) 279 wersja ostateczna.
- Bisz A., Niewiarowska M. 2010: *Program „Owoce w szkole”*, „Biuletyn Informacyjny ARR”, nr 7, s. 8-14.
- Czy programy „Mleko dla szkół” oraz „Owoce w szkole” są skuteczne?* „Europejski Trybunał Obrachunkowy” nr 10, 2011, s. 5, 12.
- Niewiarowska M. 2012: *Program „Owoce w szkole” sprawdzoną inwestycją w zdrowie dzieci - wyniki pierwszej oceny programu*, „Biuletyn Informacyjny ARR”, nr 1, s. 25-30.
- Owoce w szkole skutecznym programem edukacyjnym dla dzieci*, „Biuletyn Informacyjny”, nr 3/2012, MRiRW, s. 24-25.
- Program „Owoce w szkole” skutecznym narzędziem kształtującym zdrowe nawyki żywieniowe dzieci – wyniki oceny programu*, Informacja ARR, Warszawa, 2012, s. 3, www.arr.gov.pl (data dostępu 30.07.2012 r.).
- Program „Owoce w szkole” skutecznym narzędziem kształtującym zdrowe nawyki żywieniowe*, Informacja prasowa, Warszawa, 2012, s. 3, materiał niepublikowany.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 288/2009 z dnia 7 kwietnia 2009 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 w odniesieniu do pomocy wspólnotowej przeznaczonej na dostarczanie dzieciom w placówkach oświatowych owoców i warzyw świeżych i przetworzonych oraz produktów z bananów w ramach programu „Owoce w szkole”, z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie sposobu realizacji środków towarzyszących służących zapewnieniu skutecznego wykonania programu „Owoce w szkole” (Dz.U. 2011.103.594).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 13/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej oraz (WE) nr 1234/2007 ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych („rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku”) w celu ustanowienia programu „Owoce w szkole”.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2009 roku*, 2010, s. 95-98.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2010 roku*, 2011, s. 96-99.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Rynku Rolnego w 2011 roku*, 2012, s. 100-106.
- Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r.* GUS, Warszawa, 2011, s. 55-56.
- Strategia krajowa wdrożenia w Rzeczypospolitej Polskiej Programu „Owoce w szkole” w latach szkolnych 2010/2011-2012/2013*, Warszawa, 2012, s. 2-3.
- Trajer M. 2011: *Działania Agencji Rynku Rolnego na rynku owoców i warzyw*, [w] *Rynek owoców i warzyw*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, nr 39, s. 39.
- Warunki uczestnictwa w programie „Owoce w szkole” w roku szkolnym 2012/2013*, Załącznik do Zarządzenia Nr 122/2012/Z Prezesa ARR z dnia 23 sierpnia 2012 r., Agencja Rynku Rolnego, 2012, www.arr.gov.pl

Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych („rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynków”) COM (2011) 626.

www.arr.gov.pl

www.minrol.gov.pl

Wykaz zatwierdzonych dostawców do programu „Owoce w szkole” I semestr roku szkolnego 2012/2013, Warszawa 18.09.2012, Agencja Rynku Rolnego, www.arr.gov.pl (data dostępu 02.09.2012 r.).

Zielona księga. Promowanie zdrowego odżywiania i aktywności fizycznej: europejski wymiar zapobiegania nadwadze, otyłości i chorobom przewlekłym. KE, Bruksela, 08.12.2005 KOM (2005) 637, wersja ostateczna.

Marzena Trajer, Krystyna Krzyżanowska

“SCHOOL FRUIT SCHEME” – IMPLEMENTATION AND EFFICIENCY
IN SHAPING CHILDREN’S DIETARY HABITS

Summary

The study discusses goals, rules and conditions for participation in the “School Fruit Scheme” as well as the results of implementing that programme in Poland. Proposals have also been introduced by the European Commission referring to the “School Fruit Scheme” in the budgetary prospect for the years 2014-2020.

Adres do korespondencji:

mgr inż. Marzena Trajer

Agencja Rynku Rolnego, Biuro Analiz i Programowania

tel. (22) 661 79 95

e-mail: m.trajer@arr.gov.pl

dr hab. Krystyna Krzyżanowska, prof. SGGW

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wydział Nauk Ekonomicznych

Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

e. mail: krystyna_krzyzanowska@sggw.pl